

Školská sociální práce

1. díl

Profesní pozice „školská sociální práce“ může být v České republice pro řadu lidí neznámá, a lze říci, že oprávněně. V současnosti k ní u nás chybí dostatek publikovaných materiálů, nevýmaje osvětě, kterou si rozhodně zaslouží. K historii této profese patří zmínit, že vznikla před více než sto lety v USA a v prvopočátku byla praktikována formou tzv. navštěvujících učitelů (visiting teachers), kteří docházeli za žáky ze sociálně slabších rodin, pomáhali s psaním úkolů, se zabezpečením stravy a dalším potřebným. Poté se role školské sociální práce začala fundovaně rozvíjet a nyní je legislativně ukotvena ve více než sto zemích, v mnohých z nich se osvědčuje již dlouhodobě. U nás tomu tak ale stále není.

Text: Mgr. Eva Hurychová, vystudovala specializaci ke školské sociální práci na Technické univerzitě v Liberci, je jednou ze zakladatelek Asociace školské sociální práce v ČR, z. s., sociální pracovníci a mediátorkou, členkou správní rady organizace proFem, o. p. s., a členkou Výboru pro prevenci domácího násilí a násilí na ženách při Radě vlády pro rovné příležitosti žen a mužů

Školskou sociální práci je možné definovat jako *nejdynamičtější specifickou činnost v oblasti sociální práce se specializovanou a širokou profesní praxí* (School Social Work Association of America 2009), jinými slovy se jedná o aplikovanou sociální práci. V průběhu desítek let se prokázalo, že všemi aspekty zásadně přispívá k celkové úspěšnosti ve vzdělávání všech žáků a studentů, z čehož vyplývá její potřebnost. Školská sociální práce má mnohem širší komplexní potenciál, než je rozpětí školního psychologa, výchovného poradce, metodika prevence, sociálního pedagoga či pedagoga samotného, a to i díky svému přesahu za školu. Všechny důležité prvky budu blíže specifikovat v dalším čísle.

NĚCO MÁLO K HISTORII ŠKOLSKÉ SOCIÁLNÍ PRÁCE V TEHDEJŠÍM ČESKOSLOVENSKU

Školská sociální práce byla praktikována od první světové války až do konce druhé, týkala se hlavně zdravotní a sociální služby včetně zřizování jejích pracovních míst. Po vzoru ze zahraničí bylo žádoucí v daném trendu systematicky pokračovat, což se na základě politických změn bohužel nepodařilo. Národní asociace sociálních pracovníků v USA (National Association of Social Works – NASW) ustanovila Speciální výbor pro školskou sociální práci. Od roku 1979 jsou k této profesi vydávána odborná národní periodika a vzrostl také počet vysokých škol. NASW se zasloužila o *Standardy škol-*

ské sociální práce, jež se týkají obsahové a etické stránky. Standardy jsou průběžně revidovány, aby byly dané cíle v procesu vzdělávání všech žáků a studentů efektivně naplňovány. Základní body z mezinárodních standardů uvedu rovněž v pokračování tohoto článku.

Lze pokládat za chybu, že je společnost stále zkoumána jen povrchně a ve školství s nedostatečným rozsahem, který by celostně odkryl současné problémy žáků či studentů.

Z dlouhého seznamu zemí, kde je s úspěchem využívána široká působnost této profesní pozice, stojí za zmínku naši nejbližší sousedé: Polsko, Německo, Maďarsko a Rakousko. K dalším zemím patří USA, Velká Británie, Island, Švédsko, Finsko, Dánsko, Norsko, Nizozemsko, Švýcarsko, Lucembursko, Francie, Čína, Argentina, Austrálie, Japonsko, Vietnam, Indie, Kanada, Lotyšsko, Rusko, Litva, Estonsko, Mongolsko, Nigérie, Saudská Arábie, Bahamy, Ghana, Nový Zéland, Srí Lanka, Singapur a mnoho dalších. Slovensko usiluje o legislativní ukotvení pozice školské sociální práce také, a na rozdíl od nás již o něco déle. Zároveň je v předstihu s několika výzkumy, které potvrdily nutnost jejího zavedení. Stejně nutné je to ale i pro naše žáky a studenty. Lze pokládat za chybu, že je společnost stále zkoumána jen povrchně a ve školství s nedostatečným rozsahem, který by celostně odkryl současné problémy žáků či studentů. Na základě dlouhodobých zahraničních zkušeností je patrné, že se u nás

vůbec nevychází ze *školského ekosystému*, respektive že je přehlížen. Proto se mu budu později věnovat podrobně.

V dnešním příspěvku uvedu alespoň základní modely školské sociální práce: *Tradiční čili klinický model* je založen na psychoanalytických souborech pravidel. Ta jsou zaměřena na kazuistiky žáků se sociálními a emocionálními problémy, které kromě jiného také způsobují těžkosti s učením. *Model orientovaný na změnu* se zabývá řešením dysfunkčnosti žáků ve školním prostředí. Naviguje, jak hledat příčiny, a ukazuje, v čem je komplexnost následků – proč žák funguje mimo školu bezproblémově, ale v ní nikoli? *Komunitní školský model* je zaměřen na různé komunity a školu jako propojené sociální systémy. Snahou je oslovovat účastníky s využíváním programů a osvětě, které zaujmou a motivují. *Sociálně-interakční model* zdůrazňuje vzájemné reciprocitu s vlivem různých intervencí, jež mají žákům napomáhat. Poskytování výhod je zde zacíleno na kvalitu vzájemných interakcí bez znevýhodňování. *Model dle Costinové* zdůrazňuje veškeré interakce mezi žáky, školou a komunitami se zaměřením na plánování změn v sociálních službách pro žáky a studenty. Další modely vycházejí z konceptů v Německu, např. *model založený na socializaci, integraci, modernizaci* zohledňuje deficitní podmínky socializace. Nazývá je sílícím ohrožením, které podněcuje vznik sociálně-patologických jevů, jež mají stále vzestupnou tendenci. *Model založený na teoriích školy* ve spojení školské reformy je orientován na sociálně-ekonomické podmínky života žáků a studentů. *Model založený na teorii transformace* zohledňuje zeslabené vztahy institucí, jejichž vinou reálně vznikají sociální problémy jako důsledek různých procesních změn. Zintenzivňuje spolupráci rodičů a školy s propojením na komunity. Na závěr zmíním *model, který nejenom vychází, ale také přetrvává ze samotných rolí a profesí*. Soubor rolí se odráží i v přesazení sociální práce do školství, kde má pedagog prioritně vzdělávací působnost. Při ní nemůže plnit pozici sociálního pracovníka, neboť k ní nemá dost času ani sociálních kompetencí. Stejně jako sociální pracovník nemůže obsáhnout veškeré znalosti pedagoga. Tuto rozporuplnost rolí nelze opomíjet, protože z ní může docházet ke konfliktu rolí. **Je nesporné, že školství potřebuje specialistu na sociální prostředí a sociální problematiku**

všech zúčastněných, což není v našich školách vůbec pokryto.

Asociace školské sociální práce v ČR, z. s., má velký zájem na obnově profese školské sociální práce a jejím zákonném vymezení, zejména na pomoc žákům, kteří vyrůstají v prostředí domácího násilí. S lítostí je třeba uvést, že různé formy domácího násilí se dle statistik u nás týkají *každé čtvrté až třetí rodiny*. Negativní dopady na dětský vývoj a vzdělávání často také pramení z rozvodu rodičů (v Česku se rozvádí *téměř polovina manželství*). Tato problematika se týká i nesezdaných rodičů dětí, *příčin je vždy víc a mnohdy jsou vzájemně propojeny*. Konsekvence všech událostí znamenají pro řadu dětí hluboké deprivace, psychickou újmu a mnohé jiné. Např. kdo s nimi mluví o jejich situaci doma, kde probíhá domácí násilí? Kdo jim pomáhá, když se rodiče rozvádějí a dítě slouží jako prostředek nebo zbraň k jejich zájmům? Kdo dnes v přetechnizovaném světě s dětmi osobně sdílí všechny jejich strasti a těžkosti? Kdo jim dokáže poradit, čím předcházet nebo jak se ubránit nega-

tivním vlivům dneška, které mohou někdy rodičům i nechtěně prokluzovat pod rukama? Sanace je mnohdy nezbytná nejen u žáka, ale celé jeho rodiny či komunity.

Podstatným faktem je skutečnost, že dítě se s domácím násilím a jinými problémy doma nikdy samo nesvěří. Parafrázuji z knihy profesora Heluse, že pokud k tomu učitel žáka nevyzve, *vůbec ho nenapadne, aby se mu s čímkoli svěřoval*. Navíc pedagog nemůže mít pro empatické naslouchání dost času, proto ani nezjistí, co všechno žáka trápí. Cituji: *Tím o něm učitel málo ví a těžko může být adresný – těžko mu může být oporou, napomáhající řešení problémů, nacházení východiska, mobilizaci sil.* (Helus, 2008, s. 244)

Děti z rodiny s domácím násilím, jehož bývají svědky až v 90 % případů, jsou dnešní optikou považovány za *stejně primární oběti*. *Rada Evropy tento fakt klasifikuje jako formu psychického týrání dítěte s možnými vážnými následky* (Ševčík, 2011, s. 18–19). Dítě vnímá situaci pocitově totožně s obětí, dokonce se někdy

obviňuje, že je samo příčinou. Zátěžových situací současného postmoderního světa je kromě domácího násilí mnohem víc, často se různou intenzitou dotýkají všech dětí. Některé je ale kolikrát nemají s kým sdílet, začnou hledat jiná zázemí, inklinují k partám, nástrahám sociálních sítí, alkoholu, drogám a čemukoli dalšímu. Všechny tyto situace nejužejí korespondují s komplexní odbornou kapacitou školské sociální práce jakožto prvním zachytným bodem. Od něho se potom dle potřeb odvíjí multidisciplinární síťování zaměřené každému na míru. Pro práci s živým sociálním prostředím neexistuje univerzální způsob, intervence jednotlivci musí být vždy ryze individuální. ■

Zdroje:

- HELUS, Z., 2008. *Sociální psychologie pro pedagogy*. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1168-3.
- ŠEVČÍK, D., et al., 2011. *Domácí násilí*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-690-2.

Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR
a Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR vyhláší

*Společně
jsme v suchu!*

TÝDEN

SOCIÁLNÍCH SLUŽEB ČR

3.–9. října 2016

www.tyden-socialnich-sluzeb.cz

Partneři

Armáda spásy | Asociace veřejně prospěšných organizací ČR, z.s. | Česká asociace streetwork, z.s. | Česká unie neslyšících | Diakonie Českobratrské církve evangelické | Charita Česká republika | Jihočeský kraj | Jihomoravský kraj | Karlovarský kraj | Kraj Vysočina | Královéhradecký kraj | Liberecký kraj | Moravskoslezský kraj | Olomoucký kraj | Plzeňský kraj | Středočeský kraj | Ústecký kraj | Zlínský kraj | Hlavní město Praha | Statutární město Ostrava | Statutární město Brno | Město Prachatice | Národní rada osob se zdravotním postižením ČR, z. s. | Slezská diakonie | Unie zaměstnavatelských svazů ČR

Mediační partneři

 sociální služby

Listy sociální práce | **Práce sociální politiky**

 ZDRAVOTNICTVÍ MEDICÍNA | **FÓRUM sociální politiky**

 DEZINFEKČNÍ PÉČE |

 florence |

AMReview
ACTUALITY Z MEDICÍNY A SYSTÉMU ZDRAVOTNÍ PÉČE